

Podkarpatská Rus

Časopis Společnosti přátel Podkarpatské Rusi

2|2016

Valná hromada SPPr – jak jsme si vedli a co připravujeme |
Posezení u přátel v Jirkově | Ivan Pop: Osvobození nebo
okupace? | Obrázky z Nevického | Český rozhlas „Mezi
námi“ | Ervin Adam, vynikající lékař z Rachova | Co nového
na Slovensku | Sportování Rusínů za dob Československa

S batohem na zádech

Nadcházející léto si přímo říká o prázdninová a turistická témata. Řekla si o ně i naše valná hromada (materiály a podrobnosti o jejím průběhu na str. 2 a 4) a také program, který jsme připravili pro letošní Muzejní noc. Ta proběhla 11. června ve večerních a nočních hodinách, a kromě výstavky rusínských výšivek, dalších lidových artefaktů a fotografií byla řeč o pamětihodnostech a turistických lákadlech Podkarpátí. Představila je nadšená cestovatelka paní Dagmar Brázdová, která po prvních seznávacích „námluvách“ – mimochodem, přispěl k nim i náš časopis – pravidelně Podkarpatskou Rus navštěvuje. Ze svých cest si vždycky přiveze hluboké dojmy a také bohatý obrazový materiál. Představila jej návštěvníkům Muzejní noci v Domě národnostních menšin na komponované videoprojekci.

Téma je pro nadcházející letní sezónu jistě příhodné, ale my se o cestách a turistice zmiňujeme ještě z jednoho důležitého důvodu. V posledních dvou či třech letech totiž znatelně prořídly nabídky zájezdů na Podkarpatskou Rus (Zakarpatskou oblast), kterých bylo v programu cestovních kanceláří ještě nedávno celkem dost. Reagovaly na značný zájem publika, řada lidí se chtěla podívat do kraje, který byl kdysi součástí Československé republiky, a který se vyznačuje krásnou přírodou, stavitelskými památkami i zajímavou současností. Ale nejistá politická (a konečně i vojenská) situace na celé Ukrajině teď turisty zřejmě moc neláká. Podle svědectví místních obyvatel výrazně poklesl zájem o hotely, turistická centra, návštěvy památek i hor. Přitom na západě Ukrajiny, na Podkarpátí, je klid, nikomu nic nehrozí... Jenže lidé radši volí jistotu. Škoda. Máme trochu strach, aby některá turistická zařízení kvůli nezrakchovaala.

Na valné hromadě SPPr se mluvilo o tom, že cestovní kanceláře mají momentálně chudé nabídky. Pokud jsou, zaměřují se spíš na horskou turistiku, jež je pro lidi vyšších věkových kategorií dosti náročná. A přitom je mezi našimi členy i příznivci i u „běžných“ turistů, kteří prostě rádi cestují a poznávají nové kraje, zájemců o půvaby Podkarpátí stále dost. Proto vyšel z valné hromady podnět, aby naše organizace připravila zájezd sama. Je to jistě složitý úkol, ale ve spolupráci s některou institucí se o to můžeme pokusit. Připravili bychom takový zájezd, aby byl přístupný všem, tedy i těm, kteří nemohou putovat po horských stezkách a zdolávat vrcholy. Potřebujeme však především vědět, jaký bude o takový zájezd (asi týdně až desetidenní) reálný zájem. Musíme mít konkrétní představu o počtu účastníků – mělo by jich být dost na celý autobus, tedy 35 až 40 lidí – posléze pak závazně přihlásky. Vyzýváme tedy zájemce o zájezd na Podkarpatskou Rus: napište nám! Pak zjistíme a sdělíme možnosti, cenové relace a pokusíme se jej připravit.

Přejeme všem pěkné léto!

AGÁTA PILÁTOVÁ

Foto Marta Paulová

Skejušan na jirkovském pódiu

Mezi krajaný v Jirkově

Pro účastníky je to už tradiční, i když vždycky slavnostní událost: rusínský folklorní soubor Skejušan zve každý rok zjara rodáky a příznivce na své pravidelné setkání s bohatým kulturním programem. Letos 14. května se konalo už šestadvacáté. Příjemně prostrředí mu nabídlo nově rekonstruované divadlo v Jirkově. Stále se sice upravuje, ale už je v provozu a stopy stavebního ruchu nikoho nerušily.

Pro hosty, kteří na tuto výjimečnou akci přicházejí jen občas či dokonce poprvé, znamená pestrá a pohodová odpoledne mimořádný zážitek. Především kvůli tomu, že musí obdivovat vytrvalost a výdrž účastníků. Je pěkné zažít, že „Skejušan“ – a tím myslíme nejen členy souboru, ale mnoho dalších, kdo mají kořeny v rumunské Skejuši a okolních obcích – drží pospolu. (Když mluvíme o kořenech, musíme upřesnit, že tito krajané tj. jejich předkové, původně pocházejí z východoslovenské rusínské obce Kamienska.) Mají stále, i po mnoha desetiletích, niternou potřebu alespoň jednou za rok se sejit, prožít společně odpoledne a večer; potěšit se pěkným kulturním programem, zazpívat si a zatančit.

Souboru, který je hostitelem a zároveň i hlavním účinkujícím v kulturním programu, se za uplynulých dvacet šest let podařilo vybudovat dobrou tradici, udržet „svě“ publikum i získat nové, pozvat zajímavé hosty, přizvat zástupce jiných národnostních menšin a další účinkují z regionu.

To všechno si jistě vyžádalo spoustu náročných příprav, organizátorské práce a starostí. Řadu dní před akcí, i přímo na místě. Však také členky a členové Skejušanu kromě vystoupení tiše kmitali sálem, bez ohledu na nažehlené kroje přiskočili a přiložili ruku k dílu, kde bylo třeba, dohlíželi na průběh programu, servirovali pohostění, „hasil“ drobné ohněčky problémů. Těch ale opravdu nebylo mnoho, pokud vůbec nějaké.

Pozvánka na letošní setkání slibovala vedle vystoupení Skejušanu i rusínskou pěveckou skupinu Kantar pod vedením Martina Velička, vietnamské tanečnice, ukrajinské zpěvačky (soubor Vodohraj) a místní cimbálovou kapelu Jirkovák.

Všechno se povedlo. Úvodem přivítala účastníky vedoucí hostitelského souboru Kateřina Romaňáková, která zároveň stručně shrnula aktivity souboru v uplynulém roce.

Pokračování na straně 3

Bilance i plány

V sobotu 30. 4. 2016 se ve společenském sále Domu národnostních menšin v Praze sešla valná hromada Společnosti přátel Podkarpatské Rusi. Jednání moderovala tajemnice Dagmar Březinová. Na začátku byly zvoleny komise – volební a návrhová.

Poté předseda SPPR Jan Čopík přednesl zprávu o činnosti za uplynulé období. (Text publikujeme na str. 4.) Do pravidelného bilancování vnesl novinku, když mluvené slovo doprovodil projekcí fotografií zachycujícími činnost organizace. Ve svém vystoupení se zabýval hlavními aktivitami Společnosti: publikační činností (kniha *Prostřeno na Podkarpatské Rusi*, časopis) i dalšími akcemi (např. *výstava grafik karpatských kostelíků* F. Řeřichy v galerii DNM), podílem naší organizace na akcích Domu národnostních menšin i na dalších projektech v gesci různých organizací (příspěvek na semináři v Parlamentu *Podkarpatská Rus 70 let poté*, účast na knižním veletrhu a na Muzejní noci).

Zprávu o hospodaření přednesla Dagmar Březinová, revizní zprávu Eva Tittelbachová. Následovaly informace o činnosti v Jindřichově Hradci a o aktivitách Skejušanu.

Valná hromada zvolila nový výkonný výbor a schválila návrh usnesení, který přečetla A. Pilátová.

V diskusi zaznělo několik připomínek a podnětů pro další činnost. Účastníci se zajímali např. o možnost uspořádat zájezd na Podkarpatskou Rus – vzhledem k tomu, že cestovní kanceláře, které dosud měly takové zájezdy v programu, je výrazně omezily. Pro tuto oblast nyní existuje daleko menší výběr než dosud, a zájezdy se věnují spíš fyzicky náročným turistickým projektům. Další připomínka se týkala vydání fotografické publikace Rudolfa Štursy.

Po ukončení oficiální části valné hromady pokračovali účastníci ve volné diskusi při malém občerstvení v kavárně DNM.

Jednání valné hromady provázela drobná kuriozita: vzhledem k tomu, že téhož dne odpoledne se v sále konalo divadelní představení souboru polské národnostní menšiny, probíhalo naše jednání ve výzdobě v národních barvách našich sousedů. A vůbec to nevadilo, spíš svědčilo o pestrém a bohatém kulturním ruchu v Domě národnostních menšin.

ap

Foto Jan Čopík

Plénium

Foto David Pilát

Host valné hromady:
Andrej Sulúka,
člen programové rady DNM

O aktivitách Skejušanu

V loňském roce uskutečnil soubor přes tři desítky veřejných vystoupení. Zpěvy a lidové zvyky, jež má v repertoáru, viděli návštěvníci kulturních akcí, festivalů i chrámových pobožností nejen v regionu, kde Skejušan působí, ale také např. v Praze, na Červeném Hrádku, v Devě, v Chorvatsku i na jiných místech.

V prvních měsících r. 2015 to bylo např. vystoupení v pražském Domě národnostních menšin, v Žatci, na Chomutovských slavnostech, na folklorním festivalu ve Slaném, na Světovém kongresu Rusínů v Rumunsku. Ve druhém pololetí se Skejušan mimo jiné představil na folklorním festivalu v Karlových Varech, na Dnech národnostních menšin v Chomutově, na Mezinárodním folklorním festivalu v Mariánských Lázních, atd., atd.

V květnu 2015 soubor uspořádal tradiční setkání „Skejušanů“ za aktivní účasti dalších pozvaných hostů.

Aktivita souboru pokračuje i v prvních měsících letošního roku: Tříkrálové vystoupení v Chomutově, hostování na akcích jiných národnostních menšin chomutovského regionu, i na dalších festivalech, bohoslužbách, kulturních pořadech. Soubor obohatil prezentaci knihy *Prostřeno na Podkarpatské Rusi* v pražském Domě národnostních menšin, na jaře vystoupil na Staroměstském náměstí v Praze a v květnu připravil v jirkovském divadle další, už 26. setkání „Skejušanů“ (píšeme o něm na jiném místě).

KATEŘINA ROMAŇÁKOVÁ
vedoucí souboru Skejušan

Jindřichův Hradec v roce 2015

Výroční schůze odbočky se konala 9. dubna 2016 tradičně v klubovně jindřichohradeckého vlakového nádraží. Hlavním bodem programu bylo hodnocení naší práce v minulém roce, seznámení členů s hospodařením a jednotlivými akcemi pro veřejnost.

Konstatovali jsme, že budeme nadále pokračovat v informování veřejnosti o historii vývoje na bývalé Podkarpatské Rusi; Budeme také sledovat a poznávat českou stopu – na místech, kde je dodnes patrná. K tomu účelu zaměříme výstavy fotografií a besedy s našimi členy, kteří navštívili bývalou součást naší republiky.

V uplynulém období jsme věnovali velkou pozornost spolupráci s městskými organizacemi turistů, Červeného kříže, také jsme spolupracovali s Muzeem fotografie, které umožnilo naší organizaci prezentovat výstavu. Zahájení výstavy nechyběla důstojná vernisáž, na kterou navazovala přednáška s besedou našeho člena Ing. Holého.

Okresní delegace navštívila Ukrajinu, zájezdu se účastnila i naše členka paní Pekárková. Akce se uskutečnila v souvislosti s pomocí našeho okresu při obnově památníků padlých vojáků za druhé světové války.

Všichni se těšíme na další program v tomto roce. První letošní akcí bude naše aktivní účast na „Dni přírody“ v městě Počátky, při této příležitosti zde představíme krásy bývalé PR, její přírodu, kde žijí pracovití lidé.

Naše finanční situace je skromná, žijeme prakticky z členských příspěvků, členové si platí dopravu a další výdaje. Pokud by se našel i malý finanční příspěvek byli bychom rádi.

Zdravíme všechny přítomné na valné hromadě a přejem úspěch celé organizaci.

JIŘÍ VETÝŠKA
předseda jindřichohradecké organizace SPPR

Usnesení Valné hromady Společnosti přátel Podkarpatské Rusi dne 30. dubna 2016

1. Valná hromada schvaluje zprávu o činnosti a hospodaření organizace a revizní zprávu.
2. Valná hromada zvolila
  - a) nový výkonný výbor ve složení: Sofie Bolshaková, Dagmar Březinová, Jan Čopík, Jiří Havel, Tomáš Pilát, Bruno Sopko,
  - b) revizní komisi ve složení: Marie Bartošová, Kateřina Romaňáková, Eva Tittelbachová.
3. Valná hromada pověřuje výkonný výbor, aby zjistil reálné možnosti

uspořádání kulturně-poznávacího zájezdu do Zakarpatské oblasti Ukrajiny (Podkarpatskou Rus); v návaznosti na zájem členů by posléze měl VV vyvinout iniciativu směřující k uskutečnění takového zájezdu. Charakterem i finančními náklady by měl být vstřícný i k starší generaci našich členů a zájemců o podkarpatský region.

4. Valná hromada ukládá výkonnému výboru, aby v co nejbližší době zabezpečil vydání fotografické publikace snímků Rudolfa Štursy z Podkarpatské Rusi.

Mezi krajaný v Jirkově

Dokončení ze strany 1

A pak už se jen hrálo, zpívalo a tančilo. Skejušan přednesl svá osvědčená pěvecká čísla i několik novinek. Vstupoval do programu s neúnávným entusiasmem. (Připomeňme, že soubor nedávno vydal výběr ze svého repertoáru na CD.) Pěveckou skupinu Kantar tvoří mladí Rusíni z východního Slovenska žijící v Praze. Mají temperamentní svěží hlasy a představili se publiku ve výtečné formě. Ačkoliv skupinu tvoří (zatím) jen tři mladí muži plus hudební doprovod – akordeon, osvědčili už při vystoupeních muzikálnost a cit pro rusínský folklor. Však jsou to také Rusíni!

Příjemným pokračováním rusínské části programu bylo vystoupení ukrajinských zpěvaček, které svůj soubor nazvaly Vodohraj. Blízko folkloru obou etnik podtrhl i fakt, že zatímco Ukrajinky se spontánně přidávaly ke Skejušanu, rusínský soubor si pobrukoval ukrajinské písničky...

Svým způsobem obdobně vyzněla i produkce cimbálůvky Jirkovák. (Vždyť řada rusínských kapel, hlavně na Podkarpátí i na východním Slovensku, hraje s cimbálem.) Už samo o sobě – cimbálová muzika na severu Čech! – působila jako zvláštnost. Ale to by bylo málo, proto jsme s potěšením zhodnotili, že muzika hrála pěkně, se smyslem pro jihomoravskou i jinou lidovou hudbu a podpořila dobrou náladu v sále.

Zato půvabné Vietnamky vstupovaly na pódium na začátku ze závažným problémem – selhalo ozvučení jejich tanečního vystoupení. Chyběla tedy hudba, významná složka každé taneční produkce. Po několika marných pokusech o opravu – všichni dělali, co mohli, ale marně – nakonec proběhlo vystoupení bez hudby. A víte, že to vůbec nevadilo? Tanečnice měly své vystoupení perfektně nacvičené, navíc předvedly i efektní kostýmy. Pohybovaly se lадně, i bez doprovodu cítily a cíly rytmus a sklídily zasloužený potlesk.

Foto Marta Paulová

Jirkovská cimbálůvka

Po připraveném programu a občerstvení začala spontánní zábava, do tance se zapojil každý, kdo mohl, setkávali se přátelé, kteří na skejušanskou akci přijeli odjinud, zblízka i zdaleka. Když se totiž po druhé světové válce předkové současných „Skejušanů“ vraceli na výzvu čs. vlády zpátky do tehdejší Československé republiky, neusídlili se jen na severu Čech, ale také např. na Moravě.

Na několika stolec jirkovského sálu byly k nahlédnutí objemné kroniky chomutovských Rusínů. Pečliví krajané je vedou desítky let, hlavní kronikářkou je už dlouho Kateřina Romaňáková. Člověk musí obdivovat, co všechno stihne! Ze stránek kroniky na nás hledí vzácné staré fotografie, zprávy o důležitých rodinných událostech i významných záležitostech celého společenství. „Tohle jsem já v osmnácti!“ „A tohle moji rodiče.“ „Tady vidíte jedno z prvních vystoupení Skejušanu, vlevo je moje sestra...“ Sobor loni oslavil čtvrt století existence, ale rusínská komunita v Česku i na Moravě samozřejmě trvá mnohem déle, už

Vietnamské dívky tančily bez hudby, ale pěkně

sedm desítek let, stále živá a zdravá. A je jí spolu dobře.

Přesvědčili jsme se o tom i v květnu v jirkovském sále.

AGÁTA PILÁTOVÁ

Muzejní noc ozvučila celý dům

U vchodu vítala návštěvníky ukrajinská hudební skupina, ve společenském sále hráli Poláci divadlo, Maďaři a Srbové tančili. V galerii probíhala přednáška o ruské historii; v jedné ze zasedaček se četly ukázky ze slovenské literatury. Na programu byla i prezentace snímků půvabných pamětihodností Podkarpatské Rusi i aktuální fotografické záběry z ulic podkarpatských měst se zasvěceným výkladem.

Letošní Muzejní noc otevřela 11. června i brány Domu národnostních menšin, stejně jako mnoha dalších muzejních a kulturních institucí. Bylo tu opravdu živo. Podle předběžných údajů překonal letošní zájem návštěvníků loňská i předloňská čísla. Diváci a posluchači přitom příliš nependlovali ze sálu do sálu, většinou vytrvali na místě až do ukončení programového celku. Třeba na představení divadelní hry Slawomira Mrožka *Na petnym morzu - „Rozbitkowie“*. Maďarský taneční soubor Nyitnikék se představil temperamentním

folklorem, a také se pokoušel naučit zájemce základům lidového tance. Velký zájem vzbudil srbský folklor v podání souboru Radost. Zajímavé bylo ruské historické téma „Kozácká Golgota“.

V kavárně měli návštěvníci značný zájem o národní pochoutky, kulinářské speciality připravili Maďaři a Vietnamci. Prospělo, že tentokrát se prezentovaly své pochutiny jen dvě národnosti, k pultu i ke kavárenským stolkům se lépe vešly.

Naše organizace představila jednu z půvabných turistických tras po pamětihodnostech

Podkarpatské Rusi. Autorka prezentace Dagmar Brázdová z Červeného Kostelce vytvořila poutavé video s názornými titulky. Je to nadšená turistka s aktivním zájmem o karpatský region, kam jezdí opakovaně. V budoucnu chceme její program uvést i pro naše členy. V sále instalovali naši Rusíni.cz malou výstavku výšivek a fotografií z rusínských oblastí východního Slovenska. Představili jsme také kuchařku Dagmar Březinové *Prostřeno na Podkarpatské Rusi*.

Jan Čopík promítl výběr svých aktuálních fotografií z Podkarpatské Rusi, snímky doprovodil zajímavým výkladem o historii i současné situaci. Vyprávěl zajímavostech regionu i o politických a společenských problémech, které ze svých častých návštěv dobře zná.

Ruch v Domě národnostních menšin neutichal až do pozdní noci. Podle předběžných čísel přišlo na Muzejní noc v DNM 2100 návštěvníků.

ap

Činnost SPPR v uplynulém období

Vystoupení předsedy SPPR Jana Čopíka

Od valné hromady 23. května 2015 pracoval výkonný výbor v sedmičlenném složení – *Sofie Bolshaková, Dagmar Březinová, Jan Čopík, Jiří Havel, Tomáš Pilát, Bruno Sopko a Vlastimil Svoboda. Předsedou byl Jan Čopík, tajemnicí Dagmar Březinová.*

Práce v institucích

Členové Společnosti se aktivně podílejí na práci čtyř poradních orgánů (komisí). Jde zejména o Radu vlády pro národnostní menšiny (poradní a iniciativní orgán Vlády ČR pro otázky týkající se národnostních menšin), kde je v současné době členkou tajemnice Společnosti Dagmar Březinová. Agáta Pilátová zasedá v Programové radě Domu národnostních menšin. Jiří Havel působí ve Výběrové dotační komisi programu Podpora rozšiřování a přijímání informací v jazycích menšin (periodické tiskoviny) a Jan Čopík je členem Poradního sboru náměstkyně ministra kultury pro otázky národnostní kultury (hodnocení projektů na podporu kulturních aktivit příslušníků národnostních menšin).

Podané granty

Společnosti se každoročně daří získávat finanční podporu na vydávání časopisu Podkarpatská Rus z grantových projektů Ministerstva kultury ČR pro vydávání periodických tiskovin národnostních menšin. V letech 2015 a 2016 šlo o pokaždé o 90 tisíc Kč. V roce 2015 dále Společnost získala grant 30 tisíc Kč na vydání knihy Dagmar Březinové *Prostřeno na Podkarpatské Rusi*.

Publikační aktivity

Společnost pravidelně vydává časopis Podkarpatská Rus. Každoročně vychází čtyři čísla v počtu 700 kusů. Časopis dostávají všichni členové Společnosti a je také distribuován na akcích pořádaných či spolupořádaných Společností. Výtisky jsou rovněž posílány knihovnám, spolupracujícím institucím a organizacím.

V roce 2015 byla vydána kniha Dagmar Březinové *Prostřeno na Podkarpatské Rusi*. Obsahuje nejen jídelníček a recepty z Podkarpatské Rusi, ale také zvyky s jídlem spojené.

Společně s Klubem T. G. Masaryka v Užhorodě se v roce 2016 bude Společnost a její členové podílet na vydání reprintu knihy Podkarpatská Rus v minulosti a přítomnosti (poprvé vyšla v roce 1931).

Na akcích pořádaných Společností i mimo ně probíhá také prodej publikací vydaných v minulých letech.

Redaktoři časopisu Agáta Pilátová a Tomáš Pilát také spoluvytvářejí rozhlasový magazín o národnostních menšinách v ČR „Mezi námi“ (stanice ČRo Plus). Rusínská tematika je zde prezentována minimálně jednou měsíčně. V jednotlivých pořadech zazněl např. rozhovor s fotografkou Danou Kyndrovou o jejích snímcích z Podkarpatské Rusi, s Ivanem Latkem o činnosti Klubu TGM, s VI. Zápotockým o dějinách rusínského sportování.

Spolupráce

Společnost a její členové spolupracují s rusínskými spolky a dalšími institucemi v ČR i v zahraničí. Spolupracujícími rusínskými spolky jsou především Rusíni.cz – Rusínská iniciativa v ČR, Rusínská obroda a Světová rada Rusínů. V Zakarpatské oblasti Ukrajiny Společnost spolupracuje s Klubem T. G. Masaryka, Zakarpatskou společností české kultury v Užhorodě aj.

Foto David Pilát

Předseda SPPR Jan Čopík přednáší zprávu o činnosti

Foto David Pilát

Tajemnice Dagmar Březinová a předsedkyně revizní komise Eva Tittelbachová

Samostatné akce

V období 2015/2016 uspořádala Společnost zejména tyto akce:

V prostorách Domu národnostních menšin v Praze proběhla výstava grafických listů Františka Řeřichy *Dřevěné kostelíky na Podkarpatské Rusi* a východním Slovensku. Grafické listy

doplňují fotografie Jiřího Havla zachycující obdobné (někdy tytéž) kostelíky. Vernisáž se konala 23. listopadu 2015.

25. února 2016 se uskutečnila úspěšná prezentace kuchařské knihy Dagmar Březinové *Prostřeno na Podkarpatské Rusi*. Představení publikace i kniha sama se setkala s velkým zájmem členů Společnosti a má dobrý ohlas i v široké veřejnosti.

14. dubna 2016 uspořádala Společnost besedu s předsedou krajanského spolku T. G. Masaryka v Užhorodě *Ivanem Latkem*. Tématem besedy byla současná situace na Ukrajině a v Zakarpatské oblasti nejen z pohledu tamní české a slovenské menšiny. O tématu se rozproudila živá diskuse.

Akce s podílem SPPR

Tradiční každoroční akcí je Pražská muzejní noc. I v roce 2015 (13. června) se členové Společnosti podíleli na programu v Domě národnostních menšin. Účastnili jsme se rovněž tradičního Mezinárodního knižního veletrhu a literárního festivalu Svět knihy Praha 2015 (14.–17. května 2015). Ve stánku Domu národnostních menšin Praha byly představeny publikace Společnosti.

Členové Společnosti se aktivně účastnili semináře s názvem *Podkarpatská Rus – 70 let poté*. Uskutečnil se 5. listopadu 2015 v Poslanecké sněmovně PČR. Příspěvek na téma *Odstoupení Podkarpatské Rusi Sovětskému svazu a jeho důsledky pro lidské osudy* přednesla Agáta Pilátová.

Ve spolupráci se Slovanskou unií a Rusínskou iniciativou v ČR proběhla 7. listopadu 2015 konference/seminář na téma *Rusíni – slovanský národ bývalého Československa*. Příspěvky přednesli účastníci z Polska (Bohdan Gambal), Slovenska (Maroš Volovár) i ČR (Roberto Lombino, Jan Čopík a další).

Připravované akce

Pro druhou polovinu roku 2016 se mj. připravuje promítání dokumentárního filmu Jana Cíglbauera „*Stráž obrany státu na Podkarpatské Rusi*“ (zachycuje dramatické události jara 1939) a beseda s autorem, dále výstava či předvánoční koncert a posezení (ve spolupráci s org. Rusíni.cz) a další.

Z dalších činností (a problémů)

K činnosti Společnosti bohužel patří také méně radostné věci. Jednou z nich byl soudní spor s některými členy bývalé brněnské odbočky (dnes samostatný spolek Přátelé Podkarpatské Rusi). Spor se týkal údajně nevyplacené dotace z magistrátu města Brna. Soud rozhodl ve prospěch naší Společnosti.

Činnost každého spolku se neobejde bez nezbytné práce jeho členů. Chci proto poděkovat redaktorům časopisu, tajemnicí, členům výboru, revizní komise i dalším členům za odvedenou práci.

Obrázky z Nevického

Letecký pohled na hrad Nevické

Pohled z hradu Nevické do údolí Uže

Vesnice Nevické leží ve střední části údolí řeky Uže, přibližně 10 km od Užhorodu. Nepřímé zprávy o vesnici jsou od druhé poloviny 13. století, kdy se datuje první zmínka o stejnojmenném hradu. V daňovém soupisu z roku 1427 je uvedeno 18 usedlostí. Koncem 16. století bylo Nevické středně velkou vesnicí, nacházelo se zde 30 obydlí karpatských domů. Pravděpodobně od 15. století stál ve vesnici kostel, zprávy o něm jsou však až z druhé poloviny 18. století, kdy zde působili řeckokatoličtí kněží. Nevické si dlouhá staletí zachovávalo ráz rusínské vesnice.

Pokud jde o stejnojmenný hrad, ten byl založen z iniciativy uherského panovníka na přelomu 12. a 13. století a patřil mezi pohraniční karpatské pevnosti. Jeho úkolem bylo chránit obchodní cestu vedoucí údolím Uže do Polska. Okolí vesnice Voročov, nacházející se severně od Nevického, bylo ve středověku nazýváno „Porta regni“ (Brána království) – zde začínal přechod do uherské nížiny. Hrad Nevické plnil tehdy také funkci komitátního (župního) hradu. Dodejme k tomu, že Užhorodský hrad převzal funkci střediska Užské župy až později, asi za 100 let.

Hrad Nevické byl ve 13. století součástí královského majetku. Král Ondřej III. daroval hrad palatínu Omodeji v r. 1290. Po něm se hradu zmocnil šlechtic Petr, syn Petena, který byl v r. 1318 z hradu vypuzen vojskem krále Karla Roberta. K hradnímu panství patřily tři desítky vesnic na souvislém území – v údolí řek Uže, Turji a Ljuty, na východě až k potoku Viela. Kolem r. 1335 převzal hrad a přilehlé majetky šlechtic Filip Drugeth z Itálie se souhlasem krále Karla Roberta. Kamenný hrad v dnešní podobě vybudoval v polovině 14. století Kašpar Drugeth, který vedl život loupežného rytíře. Plezil všechno, co mu přišlo pod ruku, nic na světě mu nebylo svaté. Hrad musel nakonec opustit kvůli hrozbě vojska uherského krále a uprchl do Polska. V r. 1644 přišlo pod hrad vojsko Jiřího Rákoczyho I., spojence Švédů v třicetileté válce, a po krátkém obléhání byl hrad dobyt. Při obléhání byl však značně poškozen a ze své pohromy se již nevzpamatoval. Pozdějším majitelem hradu byl ještě Mikuláš Bercsenyi. Po uzavření satmárského míru v r. 1711 (dohody o ukončení protihabsburského povstání Františka II. Rákoczyho) se stal majetkem eráru.

Nevické je ukryto v hustém lese, na kopci vysokém 260 metrů. Přístup k hradu je z železniční

stanice Nevické Podhradí po mostě přes řeku Uže a po chodníku dlouhém 800 m. Z úzké doliny je vidět jen hradní věže a západní baštu. Nádvoří obklopují rozvaliny. Dělí se na 12 místností – někdejší světnice, kuchyně a dvě věže. Bašty najdeme na východě, na jihu a na západě. Poslední z nich je spojena s hradem delší úzkou chodbou. Jižní a východní strana hradu je opatřena ochrannou zdí s příkopem, ostatní strany jsou dostatečně chráněny strmou skálou. Na dvoře se nachází sešlá nástěnná malba, jež má jednoduché zpracování. Pochází asi ze 17. století. Vidíme na ní ochránce hradu v širokých selských kalhotách; jeden z nich se dívá do děla, jakoby se chystal mířit, druhý leží raněn, vedle sebe má buben. Třetí, stojící, je již jen málo k rozeznání.

Do r. 1879 byl hrad Nevické celkem zapomenut. Ve zmíněném roce jej upravili pro výletníky. Za hradem byl vytvořen park a postaven pamětní obelisk ke cti K. Wagnera, zakladatele maďarské lesnické literatury. V průběhu komunistického převratu v r. 1919 byl hrad místními lidmi zrušen a park zničen. Od r. 1923 pečoval o zříceninu Klub čs. turistů, který si hrad pronajal od čs. státu spolu s náhorní planinou, parkem a střelnicí pod hradem. Střelnice byla v r. 1930 upravena na restauraci s názvem „U Kristy z myslivny“ s přílehlou noclehárnou. Hostinskou živnost zde provozoval p. Čížek s dcerou.

V období 1. ČSR (údaje z r. v r. 1935) bylo v Nevickém okolo 900 obyvatel, převážně Rusínů, dále pak 20 Čechů a Slováků. Nacházela se zde rusínská obecná škola (učitel Š. Bakonij, L. Kočerhanová, M. Šohajková, A. Maňošovská) a hospodářská lidová škola. V dubnu 1938 v Nevickém vypukl požár, kterému padlo za obět přes 20 domů, naštěstí se obešel bez lidských obětí.

Pro svou blízkost k Užhorodu a malebnou polohu na svahu nad řekou Uže v sytém zelení bukových lesů se hrad Nevické stal oblíbeným dostaveníčkem užhorodského obyvatelstva. Chodilo se také na vycházky na hory v okolí – na Plišku, Antalovskou Poljanu, Vajdovu Louku, Sinatorii. Ten, kdo to zažil, nezapomene na krásu horské krajiny, lučin a pastvin. Ty tisíce konvalinek a petrklíčů na Zarubaně Kyčeře a všechno ostatní! Oblíbené byly i Onokovské údolí a Drinodil jen kousek od dráhy – cesta tam byla méně namáhavá.

Chatky sokolského tábora

Samostatnou kapitolu lze věnovat letnímu táboru v Nevickém Podhradí, který měla ve své správě užhorodská jednota Sokol – provozovala ji každý rok po dobu 6 až 8 týdnů. Zpočátku se k ubytování používaly stany, časem byly postaveny menší chaty. Postupně získal areál charakter letní ozdravovny pro děti i z jiných jednot, kde neměli takové možnosti, a také pro sociálně slabé. Kuchyně zde byla přizpůsobena osazenstvu tábora, který podléhal stálému lékařskému dohledu velitele vojenské nemocnice v Užhorodě MUDr. Nováka. Tábor trůnil na vyvýšeném chlumu, na okraji porostlém košatými stromy. Blízko tábora byl zřízen prostor pro hřiště na odbýjení a jiné hry. Na druhé straně stačilo ujit jen pár kroků k břehu Uže, kde jste se mohli vykoupat v čisté vodě. Což bylo v parném létě velmi příjemné. Kolem řeky se nacházela rozlehlá louka ke všem možným hrám a ranním rozcvičkám před snídaní. Každou sobotu večer se tu pravidelně zapaloval velký táborák, na němž se často odehrával nějaký program.

Ve stínu mohutných lip se nacházela kuchyně pod vedením sestry Zikmundové, hned při kraji u vchodu stála chata vedoucího br. Netolického, jež byl vedoucím správcem celého tábora. Kolik se zde odehrálo radostných chvil, prožitých v družné zábavě a příjemném odpočinku! Bylo zde všechno, co drobtina potřebovala a co prospívalo i dospělým. Slunce, voda, vzduch, dobrá strava, les, vycházky na hrad Nevické – to všechno dělalo pravé divy, působilo blahodárně na zdraví a přispívalo k zotavení.

***

I v současnosti patří okolí Nevického k oblíbeným výletním místům. Najdete-li si čas k návštěvě středověkého hradu, vzpomeňte ve chvílích meditace na slavná období, spojená s jeho starobylou historií...

VLADIMÍR KUŠTEK

Osvobození, nebo okupace?

(Dokončení stati Ivana Popa z č. 1/2016)

Anexe

Dne 26. listopadu 1944 se sešel první (a poslední) sjezd národních výborů nyní už „Zakarpatské Ukrajiny“. Byl výsledkem usilovné „práce“ politických orgánů 4. ukrajinského frontu, hlavního komisaře generála L. Mechliše, jeho zástupců, plukovníka Leonida Iljiče Brežněva (ano, právě toho Brežněva, který rozhodl o sovětské okupaci Československa v r. 1968!), plukovníka I. Tjulpanova, partyzánského velitele, majora NKVD A. Tkanaka a majora NKVD Levka. Z Kyjeva přijelo komando v čele s A. Čekanjukem, členem ÚV KS(b) Ukrajiny.

V sále mukačevského kina zasedlo 663 delegátů a 126 hostů. Téměř každý delegát měl svého „patrona“ z řad sovětských politických důstojníků, agentů NKVD nebo stranických pracovníků z Kyjeva a Moskvy a „partyzánů“. Účastníci sjezdu přijali – v Moskvě předem připravený – Manifest o opětovném sjednocení Zakarpatské Ukrajiny se sovětskou Ukrajinou. Pokus některých delegátů zpochybnit oprávněnost 600 delegátů rozhodovat o osudu jednoho milionu obyvatel země byl ihned utlumen důstojníky NKVD. V manifestu použitý pojem „opětovné sjednocení“ samozřejmě neměl žádné opodstatnění. Podkarpatská Rus nebyla nikdy ve svých dějinách ve spojení ani s Ruskem, ani s Ukrajinou. Na sjezdu byla ustavena tzv. Národní rada v čele s I. Turjanicou jako vláda a zároveň dočasný zákonodárný orgán „státu“ nazvaného Zakarpatská Ukrajina. Tento loutkový státěček, vytvořený Moskvou, měl být jakýmsi nárazníkem mezi vládou SSSR a čs. vládou v Londýně. Dodatečně byla organizována mezi obyvateli Podkarpatské Rusi podpisová akce. Podpisy se získávaly všemi způsoby: dobrovolně, nátlakem, výhrůžka-

mi, oklamáním (část obyvatel byla stále negramotná). Mnozí občané podepisovali listinu hned třikrát či čtyřikrát: na úřadech, ve škole, na pracovišti, na schůzích...

Dne 1. prosince 1944 Turjanica osobně předal jménem Národní rady ministru F. Němcovi ustanovení sjezdu o vystoupení Zakarpatské Ukrajiny ze svazku Československa a ultimátum, aby čs. delegace do tří dnů opustila zemi. Vládní delegát odmítl vyhovět požadavku „Národní rady“ a poukázal na to, že jeho činnost je v souladu s československo-sovětskou dohodou. Generál H. Píka ve svém hlášení do Londýna mohl pouze konstatovat: Podle mnohých hlášení a protokolů od velitelství osvobozeného území se dá jasně usuzovat, že obrat na Podkarpatské Rusi byl směle a násilně vyvolán sovětskými orgány NKVD, trpěn a podporován armádním velitelstvím a prakticky veden komunisty a sovětskými agitacími důstojníky. 5. prosince 1944 se tzv. Národní rada Zakarpatské Ukrajiny usnesla na přerušení veškerých styků s čs. vládní delegací i velitelstvím osvobozeného území. Zároveň zaslala dopis prezidentu Benešovi, ve kterém ho informovala o manifestu, který přijal sjezd národních výborů 26. listopadu, a vyjádřila přesvědčení, že prezident uzná jeho oprávněnost. Prezident však v tuto chvíli odmítl uznat právoplatnost mukačevského manifestu. Celou válku vedl zápas o uznání Československa v předmnichovských hranicích a ještě před osvobozením republiky měl tuto zásadu opustit? Rozpadala se tak celá jeho koncepce o poválečném uspořádání střední Evropy. Přesto stále ještě důvěřoval Stalinovi. Postup sovětských úřadů na Podkarpatské Rusi vysvětloval tlakem ukrajinských nacionalistů na Stalina! Naivně soudil, že hlavní obtíže vyvolaly místní orgány, které postupovaly bez ohledu na skutečné zájmy SSSR a Československa. Podle jeho názoru bylo nutné ze zásadních důvodů setrvat na stanovisku, že až do mírové konference musí platit integrita předmnichovského státu a o definitivních hraničních úpravách bude možno jednat až po válce.

Vynucený ústup

Ministr Němec nicméně uznal, že jeho pobyt na Podkarpatské Rusi už nemůže být nijak užitečný a 8. prosince 1944 odletěl do Moskvy. Tím skončil pokus o působení čs. administrativy v zemi. Moskevské vedení KSČ ovšem pochopilo dříve než F. Němec, exilová vláda i prezident, že pro Moskvu je věc anexe již vyřízená. Vedle dosavadní pomoci s protičeskoslovenskou propagandou na Podkarpatské Rusi vystoupil 21. prosince Gottwald s požadavkem, aby Československo ihned a bez dalšího jednání odstoupilo „Zakarpatskou Ukrajinu“ Sovětskému svazu. Komunistům se dostalo v této otázce podpory i ze strany členů Slovenské národní rady, kteří prohlásili, že Zakarpatská Ukrajina je historickým problémem sjednocení všech Ukrajinců. Ti, pokud to nebyli komunisté, se totiž velmi obávali, aby Stalin nerozšířil své „nároky“ i na Slovensko. Sověti ukousli také ze slovenského území 14

vesnic podél železnice Užhorod-Čop a samotný Čop. Prezident Beneš už koncem roku 1944 pochopil, že Podkarpatská Rus je pro Československo ztracena, a tak musel konkretizovat své stanovisko. Kromě důrazu na dodržování smluv a předmnichovských hranic zaznělo: Prezident a vláda mohou jen konstatovat, že nemají možnost provádět státní svrchovanost na Podkarpatské Rusi, ale nemají právo se jí vzdávat.

Stalinovi se však pozice čs. vlády a prezidenta v otázce Podkarpatské Rusi zdála být váhavou a nedůslednou. Proto se rozhodl zásáhnout do problému osobně. Dal se informovat K. Gottwaldem o názorech čs. vlády v případě Podkarpatské Rusi. Pozvání Gottwalda, z hlediska diplomatického protokolu soukromé osoby, nebylo náhodné. Přitom během celé války Stalin nevěnoval žádnou pozornost čs. komunistům. Pozváním Gottwalda sovětský diktátor chtěl upozornit Beneše, že má v záloze i jiného československého lídra. 23. ledna 1945 pak poslal Stalin Benešovi varovný dopis, v němž vyslovil údiv nad zkrácenou představou československé vlády a prezidenta o pozici SSSR v otázce Zakarpatské Ukrajiny. Opakoval známou tezi svých diplomatů, že SSSR nemohl zakazovat tamním obyvatelům, aby vyjádřili svou „národní vůli“. Zároveň připomněl Benešovi jeho ochotu odevzdat Podkarpatskou Rus SSSR, vyslovenou přímo jemu, Stalinovi. Na závěr Beneš ujistil, že sovětská vláda nemá v úmyslu jakkoliv poškodit zájmy Československa a jeho prestiž.

Edvard Beneš v Moskvě

Beneš odpověděl na Stalinův dopis za týden. Potvrdil, že v otázce Podkarpatské Rusi nezměnil své stanovisko, jak je vyjádřil I. Majskému v září 1939. Navrhoval variantu ze svého hlediska přijatelnou: řešit záležitost po skončení války dohodou mezi oběma státy, jakmile bude zajištěno obnovení předmnichovských hranic Československa s Německem a Polskem. Dále Stalina ujišťoval, že záležitost nebude předmětem diskuse s jinými mocnostmi, ani sporu mezi oběma státy. Výměna dopisů mezi Stalinem a Benešem byla faktickou tečkou za problémem Podkarpatské Rusi. Beneš bez reptání (a zdá se, že i bez většího vzrušení, ne-li s úlevou) uznal sovětskou anexi.

Za svého pobytu v Moskvě ve dnech 21.–24. března 1945 potvrdil prezident Beneš ještě jednou písemně svou ochotu odevzdat Podkarpatskou Rus SSSR. V rozhovorech

Generál Heliodor Píka

se Stalinem a Molotovem mluvil o Rusínech a Podkarpatské Rusi s pohrdáním a despektem a zdůraznil, že v průběhu dvaceti let nikdy nepovažoval otázku Karpatské Ukrajiny za definitivně vyřešenou. Ve své podlézavosti vůči kremelskému diktátoru neváhal ani lhát, když tvrdil, že v roce 1919 byla „Karpatská Ukrajina“ připojena k Československu nikoli na základě požadavků Československa, ale na návrh Američanů. Československo se cítilo být přinuceno (!) připojit Karpatskou Ukrajinu ke svému území. K tomu ještě dodal, že Československo se považovalo pouze za pověřené správou Karpatské Ukrajiny a bylo nuceno přijmout dozor Společnosti národů. Beneš ujišťoval Stalina a Molotova, že Češi jsou ti nejrozumnější lidé a chtějí uzavřít smlouvu o tom, jak bude Sovětskému svazu Karpatská Ukrajina předána. Sovětské činitele však měli stále jakési podezření, že Benešův závazek není tak jednoznačný, jak by si Moskva přála. Proto 23. března pozval Molotov Beneše na schůzku, jejíž náplní byla výhradně otázka Podkarpatské Rusi.

Rozhoduje Moskva

Molotov měl připravený kompletní fascikl, obsahující zprávy o všech rozmluvách, které Beneš vedl se sovětskými státníky a diplomaty. Demonstrace této „sbírky“ měla posloužit jako argument, kdyby Beneš váhal vyhovět sovětskému naléhání a nechtěl písemně potvrdit ochotu vzdát se Podkarpatské Rusi. Prezident však potvrdil své dřívější rozhodnutí. Přesto Molotov považoval i takové konstatování za nedostatečné a doporučil Benešovi, aby své návrhy formuloval v dopise Nejvyššímu sovětu SSSR. Také s tímto ponížením Beneš souhlasil. V dopise potvrdil své dřívější prohlá-

šení o tom, že připojení „Zakarpatské Ukrajiny“ (prezident upravil k obrazu svého „nejvěrnějšího spojení“ i svůj slovník) k SSSR považuje za samozřejmé, a zároveň opakoval, že bude provedeno až po projednání s domácími politickými činiteli. E. Beneš svým do-

Edvard Beneš a Zdeněk Fierlinger, 1946

pisem porušil ústavní pravomoc prezidenta (jakoukoli změnu hranic státního celku mohl odhlasovat jen parlament republiky). V politické kariéře prezidenta to nebylo poprvé (obdobně postupoval po Mnichovu), a proto si byl jist, že v Československu se nenajde politická síla, která by tento svévolný čin vetovala. Pro něj to byl dobrý obchod: za Stalinův souhlas s vyhnáním Němců, mu „daruje“ jiný národ, Rusíny. Kde zůstaly všechny Benešovy pro-

klamace o demokracii a úcta k Ústavě ČSR, na kterou přísahal?

Československá vláda Národní fronty ve svém programu, vyhlášeném v Košicích 5. dubna 1945, prohlásila, že se postará o to, aby otázka Zakarpatské Ukrajiny, nastolená obyvatelstvem tohoto území, byla řešena co nejdříve. 29. června 1945 byla uzavřena smlouva mezi ČSR a SSSR o odstoupení Podkarpatské Rusi – Zakarpatské Ukrajiny Sovětskému svazu. Smlouvu podepsali ze strany SSSR lidový komisař zahraničních věcí V. M. Molotov, ze strany ČSR předseda vlády Z. Fierlinger a státní tajemník ministerstva zahraničí V. Clementis. Představitelé tzv. Zakarpatské Ukrajiny pozváni samozřejmě nebyli, čímž Stalin i obě strany jen potvrdili její loutkový ráz. O Rusínech se jednalo podle hesla, které i českým uším zní od Mnichova 1938 po Moskvu 1968 jednoznačně: O nás – bez nás. Anexie Podkarpatské Rusi, uskutečněná koncem roku 1944, byla konečně posvěcena diplomatickým dokumentem, který je také často označován jako „rusínský Mnichov“. Marné byly i protesty rusínského exilového politika v USA G. Žatkoviče, který požadoval, aby Podkarpatská Rus byla i nadále součástí Československa.

IVAN POP

Rachovský rodák doktor Ervin Adam – lékař, vědec, humanista

Jméno profesora Ervina Adama, lékaře a vědce, je uznáváno mezi odborníky – epidemiology i pacienty na celém světě. Znájí je ale také studenti medicíny na pražské Karlově univerzitě, kterou podporuje. Je mu 93 let, ale má stále svou pracovní na Baylor College of Medicine v Houstonu.

Na jméno MUDr. Adama nás upozornila naše členka paní Zdeňka Korbelová, stejně jako on rodačka z Rachova. Ervin Adam prožil tragická léta; za druhé světové války jen zázrakem unikl smrti. Určitě stojí za to si životní osudy významného lékaře připomenout.

Narodil se 7. listopadu 1922 v Rachově, za války byl vězněn v nacistickém koncentráku, přežil pochod smrti. „Pochodovali jsme několik dní, od lágru k lágru,“ vyprávěl redaktorům Hospodářských novin. „Kdo padl, byl zastřelen. Dlouho jsem se držel, ale pak přišla krize. Zastavili jsme kdesi na poli a esesáci začali řvat: ‚Kdo nemůže, vystupte z řady!‘ Bylo mi už všechno jedno. Přihlásilo se nás dvacet třicet. Čekali jsem kulku do týla, ale oni nás nahnali do vagonu stojícího opodál na trati. Vlak se dal do pohybu. Když jsem se probudil, stál nade mnou americký voják...“ Teprve po válce mohl vystudovat obor, pro který se rozhodl už v dětství v Rachově. Po získání lékařského diplomu působil v Nemocnici na Bulovce. Stál tam v čele týmu, který u nás vymýtil dětskou obrnu. Díky práci tohoto týmu se Československo stalo první zemí, kde se tak stalo; koncepce, kterou spoluvytvořil, se stala vzorem v boji proti dětské obrně ve světě.

Po okupaci Československa vojsky Varšavského paktu v roce 1968 odešel doktor Adam do exilu. Zakotvil na Baylorově univerzitě v Houstonu, kde se zabýval především karcinomem děložního čípku. Během

několika let se zařadil mezi nevýznamnější badatele při řešení této problematiky – jedné z dominant virologického a onkologického výzkumu.

Hned po roce 1989 mezi prvními přispěchal na pomoc své původní vlasti: Stal se pro české vědce účinným zdrojem nových informací v několika nejprogresivnějších oborech medicíny. Na svém oddělení umožnil dlouhodobou stáž československým vědcům. Když jemu a jeho manželce byl začátkem 90. let naším státem přiznán důchod, rozhodli se zřídit nadaci pro podporu sociálně slabých studentů lékařské fakulty Karlovy univerzity a věnovat jim veškeré takto získané finanční prostředky. Po dobu dvou desetiletí poskytuje nadace na tento účel významné částky.

Otázku, proč zrovna on přežil, si sám už dávno neklade. Vzpomínám se ale nevyhýbá, i když má pocit, že vše na tohle téma už bylo řečeno. Raději si povídá o medicíně, ve které vidí smysl svého života. Možná právě proto se zachránil – aby mohl v příštích desetiletích konat dobré skutky.

Má jich na svědomí pěknou řádku.

ap

Zdroje: Wikipedie, Hospodářské noviny

* **Rusínský básník, prozaik a dramatik Štefan Suchyj** a letošní jubilant (nar. 1946) získal za své dílo Literární cenu Marie Malcovské. Je autorem básnických sbírek (Rusínský zpěvník, Jak Rusíni relaxují, Třetí oko), divadelních her (Ptačí mléko), autorsky se podílel na učebnicích. Je také laureátem Ceny Alexandra Duchnoviče za rusínskou literaturu, udělované Karpatorusínským vědeckým centrem v New Yorku.

* Koncem května mělo rusínské **Divadlo Alexandra Duchnoviče v Prešově** premiéru hry Petera Kováčika **Křema pod zeleným stromem (Slovenská rapsodie po rusínsku)**. Děj je zasazen do období velké hospodářské krize ve 30. letech 20. století. Témata jsou podle divadelníků i autora nasnadě: nezaměstnanost, vystěhovalectví, zvláštnost mezilidských vztahů v odlidštěném společenském prostředí. Peter Kováčik se letos dožívá osmdesátí let.

* Metropolitní rada pravoslavné církve na Slovensku vydala **Igumen Ignatij – služebník boží**. Mapuje život a dílo duchovního, misionáře, mnicha a laskavého člověka. Knihu je možné si objednat přímo u autora na e-mailové adrese peterbegeni@centrum.sk nebo na telefonu 0907/383531.

Kresba Fedor Vico

* Internetový server rusyn.sk přináší několik portrétů významných Rusínů a lidí, kteří život Rusínů významně ovlivnili. Napsal je historik prof. Ivan Pop. Najdeme tu třeba **vizitku knížete Jiřího Rákocziho II.**, pána Mukačevského panství a diplomata. Ten žil mezi lety 1629 a 1660.

* Na serveru najdeme i krátký **životopis profesora Ivana Popa**. Dočteme se v něm, že se narodil v roce 1938 na Podkarpatské Rusi ve Strabičovu. Studoval na Historické fakultě užhorodské univerzity. V souvislosti s vykonstruovaným procesem v roce 1960 byl vyloučen z univerzity, označen za nespolehlivého a poslán na „převýchovu“ u dělnické třídy. Dostudoval na Ústavu slavjanovědní AV SSSR v Moskvě (1963–66). Od roku 1967 pracoval jako vědecký pracovník Ústavu slavjanovědní a balkanistiky AV SSSR (od 1991 AV Ruska), byl šéfredaktorem slavistického časopisu (1989–92). Po rozpadu SSSR doufal, že se rozpadl i jaltský systém, jehož obětí se Podkarpatská Rus stala. Věřil v návrat rodného kraje do střední Evropy a zrušení ustanovení čs.-sovětské smlouvy z roku 1945. Následoval však úplný nezájem o tento problém jak ze strany politické reprezentace Ruské federace, tak Československa, ale i sjednocené Evropy. V roce 1992 se vrátil na univerzitu do Užhorodu, byl jmenován ředitelem Ústavu karpologie a spolu s dalšími začal usilovat o uznání svébytnosti Rusínů a o autonomii Podkarpatské Rusi na Ukrajině. Ovšem narazil na tvrdý centralismus a unitarismus ukrajinské politiky a ideologii ukrajinského nacionalismu. V roce 1994 byl i s rodinou vystván a odešel do České republiky.

* Portál rusyn.sk uveřejnil **rozhovor s folkloristou, zpěvákem a moderátorem Ondřejem Kandráčem**. Řeč tu je mimo jiné i o rusínském jazyce. Kandráč, který je jedním z nejnámějších interpretů rusínského folkloru, říká: „Rusínština je šfavnatý jazyk se šmrncem.“

* Právě soubor Kandráčovi zakončil koncem května **Rusínský festival ve Svidníku**. Akce přilákala do zdejšího amfiteátru množství návštěvníků. Představily se soubory ze Slovenska, Polska a Srbska. Na pódiu se vystřídalo kolem tisícovky účinkujících. Do programu se zapojily i kolektivy ze základních a mateřských škol. K vidění a slyšení byly i filmy o Rusínech, výstavy a besedy. S podobným úspěchem proběhla ve Svidníku i **Noc muzeí**.

* Hrál se a zpívalo i na **Dni Rusínů v chorvatských Mikloševcích**. Vedle kulturního programu tu proběhly i debaty o současnosti a budoucnosti Rusínů nejen v Chorvatsku.

* I přes vytrvalý déšť přišly stovky lidí na třetí ročník akce **Eude pud Nastasom** do historického parku ve Stakčíně. Akce měla motto De chlib i voda, tam neje holoda. K mání tu byly i rusínské hamburgery. „Ide o čerstvo upečený ubliansky chlieb natretý masťou so škvarkami a cibulou,“ popsal ho jeden z pořadatelů setkání, Miroslav Bober.

* **V Prešovském kraji se vloni narodilo bezmála 9.600 dětí. Je to nejvíc v rámci všech krajů na Slovensku.** Mezi hlavními vyhráli kluci – narodilo se jich 4872, což je 50,8 procenta.

* A ještě jeden číselný údaj, tentokrát o maturitách: **V Prešovském kraji maturovalo letos téměř 7.300 středoškoláků.** Je to o 375 maturujících méně než vloni. V kraji je 115 středních škol. Zajímavostí kraje je maturita z ukrajinštiny, kterou letos absolvovalo jedenadvacet studentů Spojené školy Tarase Ševčenko v Prešově. Vloni jich přítom bylo jedenáct.

* **Medzilaborce by rády obnovily železniční spojení s Polskem.** Představitelé kraje o tom mluvili s polskými kolegy, kteří byli v Medzilaborcích na oficiální návštěvě. Jejich delegace v čele s polským ministrem dopravy přijela speciálním vlakem, aby tak demonstrovala zájem obnovit železniční spojení mezi oběma zeměmi skrz Luptovský tunel už toto léto. Slovenská strana je ale v otázce termínu zdrženlivější.

* Na hraničním přechodu Vyšný Komárník – Barwinek osadili a **slavnostně odhalili repliku hraničního sloupu** z období Československa. Na celém území bývalého Československa se zachovaly pouze čtyři původní hraniční sloupy (tři v Česku a jeden na Slovensku). Sloup na přechodu Vyšný Komárník – Barwinek je jedním z nich. Dnes je zrekonstruovaný ve sbírkách Vojenského historického muzea ve Svidníku. Jeho repliku nechala vyrobit parta nadšenců v železárnách Podbrezová.

* **Dřevěný řeckokatolický chrám sv. Basila Velkého v Hrabové Roztoce** v okrese Snina je opět jako nový. Po citlivých zákrocích vypadá jako v 18. století. V uplynulých dnech do něj například instalovali původní ikonostas. Prošel restaurací v restaurátorském ateliéru v Bratislavě. Během rekonstrukce chrámu došlo k několika významným objevům, např. vzácných medailonů (mimo jiné ze 17. století) a staré dřevorezby anděla ze století osmnáctého.

* Malebná vesnička **Hostovice** se stala dějištěm velkolepé **rekonstrukce bojů 1. světové války**. Akci s názvem Karpaty 1914/1915 zorganizovali členové Klubu vojenské historie Beskydy Humenné. Na bojišti se objevili i potomci vojáků, kteří zde před více než sto lety bojovali.

* **Řeckokatolický duchovní Juraj Gradoš** objevil **vzácný dokument z 24. dubna 1646**, který souvisí s Užhorodskou unií. Doposud se odborníci domnívali, že akt Užhorodské unie nebyl zdokumentován, a tedy ani v den jejího vzniku nebyl zhotoven žádný zápis. To nový objev vyvrací. Text objeveného dokumentu je latinsky a je pod ním podepsáno třiadesát kněží. Listina se zkoumá a co nejdříve budou zveřejněny další podrobnosti. Podle představitelů řeckokatolické církve je to nález opravdu vzácný a navíc milý proto, že před několika dny jsme si připomněli 370. výročí vzniku Užhorodské unie. Ta byla uzavřena 24. dubna 1646 na zámku Drugetců v Užhorodě a stala se formálním aktem obnovení plného církevního spojení mezi církví byzantského obřadu v mukačevské eparchii a katolickou církví. Do společenství církve byzantského obřadu v mukačevské eparchii patřilo i území současné řeckokatolické církve na Slovensku.

* Server rusyn.sk přetiskuje **rozhovor s režisérem Markem Škopem** z našeho časopisu **Podkarpatská Rus**. Marko Škop se narodil ve východoslovenském Prešově, po babičce má i rusínské kořeny. Jako mnoho Šarišanů, také jeho rodina má národnostně pestrý původ. Sám říká, že jeden ze svých dokumentárních filmů, *Iné svety*, natáčel právě proto, že hledal odpověď – kdo je, odkud pochází. Společnost přátel Podkarpatské Rusi film promítala na jedné ze svých akcí, stejně jako další Škopův dokument *Osadné*. V obou snímcích se pan režisér věnuje Rusínům a rusínskému tématu.

Sportování Rusínů za dob Československa, část 2.

V první části našeho seriálu jsme se snažili uvést čtenáře do děje, který bude následovat. Čili do počátků sportování Rusínů za dob Československa. Teď už se přiblížíme k samotnému dění na sportovních plochách a popíšeme to významně, co v dějinách československého sportu dodnes zůstalo podstatnou kapitolou. Tak vzhůru do sportovního dění!

Kontakty se sokoly

První československé symboly (nejen sportovců) na Podkarpatské Rusi představovali Tomáš Garrigue Masaryk a Miroslav Tyrš. Přirozeně. Prezident nového státu, který stál o to, aby Rusíni patřili do nově vzniklé Československé republiky a dokázal to prosadit i uskutečnit. A s ním i ten, kdo prosazoval tělesnou zdatnost a odolnost ducha – Tyrš.

Nebylo jiné volby. Všichni ostatní „zasloužilí“ přišli až po nich. Sokolské kontakty byly pro Podkarpatskou Rus ohromně důležité hlavně proto, že takřka všechny předešlé aktivity toho druhu přicházely dosud z Maďarska. Od mladých mužů působících na školách a univerzitách v Budapešti.

Zatím jen jednotlivci

Do poloviny dvacátých let se formovala tvář československého sportu v tradičních historických zemích; na Podkarpatskou Rus se taková podoba dostávala přeci jen se zpožděním. Prvním fotbalovým klubem s označením „vítěz“ oficiální mistrovské soutěže ČSR je zaznamenán český klub působící na Podkarpatské Rusi – I. ČsŠK Užhorod. Stal se vítězem Východoslovenské župy

za rok 1921 (tato župa tehdy ještě řídila činnost na území Podkarpatské Rusi). Ve finále přehrál I. ČsŠK Košice. Jeho nejlepší hráči posléze, v r. 1925, přestoupili do nově založeného klubu Rusj. Ten se stal jakousi „výkladní skříní“ Rusínů a hráčům s touto národností bylo vlastně uloženo oblékat právě zelenobílou barvu „jejich klubu“ (politik a spoluzakladatel Bačinský to veřejně deklaroval v zahajovacím projevu na ustavující schůzi klubu).

V již zmíněném roce 1921 zastupoval v pražském ústředí zájmy klubů středního i východního Slovenska mezinárodní rozhodčí Juraj Bizík. A právě on zastupoval (samozřejmě zprostředkovaně) i zájmy Podkarpatské Rusi. To trvalo i v roce 1922 (založení Československé fotbalové asociace sdružující jednotlivé národní svazy na území ČSR) a 1923 (Československá fotbalová amatérská unie).

„Královna sportu“ lehká atletika si troufala jen na malé regionální podniky (rozsahem i významem, protože neměla činovníky ani peníze). Vychovala však prvního velkého vítěze ruské národnosti. Ten se vypravil do historických zemí a vyhrával ve velkém stylu. Jeho jméno i aktivity stojí za zmínku. Nelze ho přehlédnout. Byl to opravdový běžecký triumfátor.

Běžecký šampion Josif Koščak

Světovým běžeckým tabulkám vévodil legendární Fin Paavo Nurmi. Ten byl vzorem i našim sportovcům. Ale také domácí, československé ovály měly podobného suveréna: Na tratích od anglické míle výše jím byl Rusín Josif Koščak. Krajánek, co putoval po nejnámějších klubech

domácí špičky a dokázal vyhrávat všechno bez ohledu na to, čím klubový dres zrovna oblékal. V období 1928 až 1935 byl na domácích dráhách vlastně neporazitelný.

Fotbalisté si troufli na reprezentaci

Stoupající počet fotbalových klubů, které se mohly rovnat sportovní úrovni československým klubům plnicím stránky sportovního tisku, přivedl zdejší, tj. podkarpatské hráče i funkcionáře na myšlenku, že by si měli založit vlastní ruské „národní mužstvo“ a sehrát i oficiální zápasy se zahraničními soupeři. Československá fotbalová asociace totiž sdružovala národní svazy – Český, Slovenský, Německý, Polský, Maďarský, Židovský a Podkarpatský. Těm umožňovala veškeré akce a činnosti, jež se „vešly“ do schválených činností této zastřešující asociace. Rusíni se pomalu vyrovnávali (pocitovým kopírováním) ostatním svazům a usoudili, že jsou schopni sestavit i vlastní reprezentaci. To se stalo uprostřed léta roku 1931 v Užhorodu. Základem byli právě hráči klubu Rusj, neboť na ruském teritoriu vyhrávali vlastně všechno. Nebylo otázkou, zda vyhrají, ale kolik vyhrají. Jejich převaha byla prokazatelná a naprosto jednoznačná. U mužstva už působil i první profesionální trenér Jan Rosi – ještě docela nedávno ligový hráč brněnských Židenic.

VLADIMÍR ZÁPOTOCKÝ

Repro fotografií: VLADIMÍR BRADA

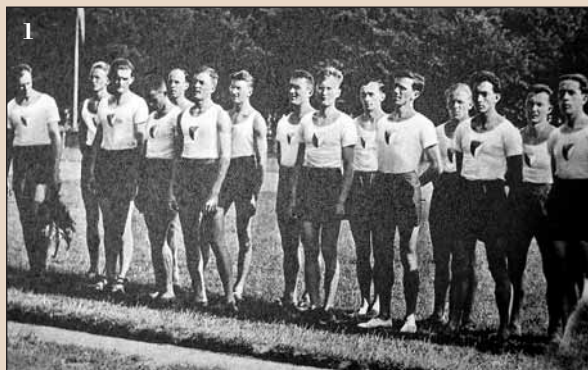
Poznámka: autoři se omlouvají za kvalitu některých uvedených archiválií, ale dávají přednost historické hodnotě před dnešními běžnými požadavky na obrazové dokumenty.

Josif Koščak: vizitka rekordmana

Narozen 8. 6. 1903 v osadách Tarnivcy či Batfa (dle atletických pramenů ČSR), pokřtěn v Košicích, oba rodiče Rusíni.

Významný běžecký vytrvalec evropské úrovně v období 1927–1935. Nejlepší v ČSR v období mezi oběma světovými válkami. Účastník olympijských her 1928 a mistrovství Evropy 1934. Má započteno 17 vítězství v oficiálních mezistátních střetnutích reprezentace ČSR. Celkem pětkrát za kariéru změnil klubový dres (začínal v košických klubech ETC a KAC – zde se vyučil uzenářem, byl v AC Spartě Praha, v Brně startoval nejdříve za Moravskou Slavii, v Praze za SK Slavii, v níž dosáhl svých sportovních vrcholů, aby končil opět v Brně v dresu SK Židenice).

Úspěchy: celkem 23 mistrovských titulů (5 i 10 kilometrů, terénní crossy), 1934 suverénní vítěz populárního silničního závodu Běchovice – Praha, toho roku získal 5 mistrovských titulů v dresu Slavie. První v Československu zaběhl 10 kilometrů pod 33 minuty (32:31,3 min.), několikanásobný držitel čs. rekordů – 1 500 metrů, anglická míle, 3, 5 a 10 kilometrů – rekordy na 5 km (poslední 13:57,0 min.) a 10 km (poslední 32:31,3 min.) překonal až v příštím desetiletí olympijský vítěz Emil Zátopek. O jeho všestrannosti svědčí i dosažené výsledky v pětiboji (2 929 bodů) a desetiboji (6 292 body) při klubových střetnutích v rámci ČSR.

Tříkrát Josif Koščak. Ve své době v Československu neporazitelný běžec dlouhých tratí: 1. Poprvé v reprezentaci. Léto 1927, Vídeň, Rakousko – Československo. Zcela vlevo kapitán družstva Vohralík ze Sparty, Koščak je sedmý zprava. 2. Na ramenou přátel po vítězství nad Kelemenem (běh na 5 km) v budapeštském duelu Maďarsko – Československo 1933. Ve světlé teplákové soupravě je jeho slávistický kolega Jaroslav „Sláva“ Heyduk, pozdější sochař a autor „sochy Běchovic“ na památku běžců vytrvalců legendárního silničního závodu. 3. Ve stejném roce na varšavském oválu (Polsko – Československo) běží v závěsu za slavným olympijským vítězem (1932 Los Angeles) Januszem Kusocińskim. Polský hrdina byl za II. světové války Němci zastřelen a sportovní svět si na něho vzpomněl po válce memoriálem nesoucím jeho jméno.

Historie gulagu ve virtuálním muzeu

V červnu 2016 bylo na internetu spuštěno virtuální muzeum Gulag Online. Je to výsledek práce členů a spolupracovníků české neziskové organizace Gulag.cz ve spolupráci s Ústavem pro studium totalitních režimů. Virtuální muzeum představuje celosvětově první komplexní projekt tohoto druhu; propojuje archeologický a badatelský výzkum, orální historii a geografická data spolu s nejnovějšími informačními technologiemi. Je dostupné na webových stránkách www.gulag.online v českém, anglickém a ruském jazyce.

Muzeum jistě zachytí i osudy obyvatel někdejší Podkarpatské Rusi, kteří byli odvezeni do sovětských lágrů. Jde například o ty mladé lidi, kteří po zániku Československa v r. 1939 či později hledali útočiště v Sovětském svazu, kde, jak věřili, budou moci bojovat proti nacistům. Místo toho byli na sovětském území zatčeni, odsouzeni a řadu let prožili při těžké práci v gulazích.

Také ovšem o ty, kteří byli zatčeni sovětskými bezpečnostními orgány až po obsazení Podkarpatské Rusi Rudou armádou – a to v době, kdy ještě byli čs. občany! O představitele ruské inteligence – právníky, učitele atp., či o řeckokatolické duchovní, kteří odmítli přestoupit na pravosláví. I o ty, kdo jakýmkoliv způsobem, třeba jen tichým protestem, projevíli nesouhlas s novým sovětským režimem.

Vzniku virtuálního muzea předcházelo několik českých expedic, jež zmapovaly pozůstatky táborů Gulagu v oblasti tzv. Mrtvé trati, která byla v období 50. let budována mezi sibiřskými městy Salechard a Igarka. „Na první expedici jsme zjišťovali, jestli se z bývalých lágrů na těchto odlehklých teritoriích vůbec něco dochovalo. Když jsme zjistili, že ano, rozhodli jsme se, že se pokusíme místa zmapovat profesionálněji a tehdy se zrodil i nápad zpřístupnit výsledky naší práce

na internetu ve formě virtuálního muzea,“ říká předseda spolku Gulag.cz Štěpán Černoušek. A dodává: „Pozůstatky jednotlivých táborových budov jsme zaměřili, podrobně zdokumentovali a s pomocí historických fotografií nalezených v ruských archívech následně rekonstruovali ve 3D. Jejich podoba, která je ke shlédnutí ve virtuálním muzeu Gulag Online, s maximální možnou přesností odpovídá podobě táborů včetně nejmenších detailů jednotlivých zmapovaných baráků.“

Virtuální muzeum Gulag Online představuje komplexní popularizační a naučnou pomůcku, jejímž prostřednictvím je možné získat informace o fungování sovětského represivního systému v celé jeho šíři. Jednotlivé prohlídky jsou doplněny životními příběhy perzekvovaných Čechoslováků i vybranými dokumenty a fotografiemi,

Gulag.cz

Mezi námi

V našem časopise pravidelně informujeme o pořadu Českého rozhlasu **Mezi námi** vysílaném na stanici ČRo Plus, který je věnován národnostním menšinám žijícím na území Česka. Od listopadu loňského roku si jej můžete každý týden naladit na „Plusu“ vždy v sobotu odpoledne v 15.10 hodin. Trvá přes dvacet minut. Pravidelný prostor je v něm určen Rusínům, ruské tematice a také Podkarpatské Rusi. Jednotlivé příspěvky byly např. věnovány kuchařce Prostřeno na Podkarpatské Rusi, snímek fotografky Dany Kyndrové, výstavě grafik ruských dřevěných kostelíků, vyprávění Ivana Latka o aktuální situaci v regionu, rozhovoru s poslancem Jiřím Junkem na téma „Podkarpatská Rus – 70 let poté“, nebo ruským sportovcům. Přípravuje se příspěvek o Skejušanu a o činnosti sdružení Rusíni.cz atd.

Pořad stojí za poslech i pro rozhovory, informace a zajímavosti věnované ostatním menšinám, jejich osobnostem, kultuře, umělcům, uměleckým dílům a společenskému životu. Redaktorka Tajana Gasparovic se pečlivě stará, aby z éteru zněly kvalitní a aktuální příspěvky. Patří jí dík, stejně jako Českému rozhlasu za aktivní zájem a možnost věnovat se národnostem ve veřejném prostoru. **ap**

Žijí tady věřící katolíci, řeckokatolíci i pravoslavní, ale nikdo z nich už ničemu nevěří.

Kresba Fedor Vico

KRÁTCE ODEVŠAD

* **Před dvaceti lety**, 20. března 1996, zřídil papež Jan Pavel II. **Apoštolský exarchát řeckokatolické církve v ČR**. Prvním exarchou byl jmenován již zesnulý vladyka Mons. Ivan Ljavinec; od r. 2003 jej spravuje Mons. Ladislav Hučko. Během uplynulých 20 let bylo vysvěceno 39 nových kněží. V současnosti působí 30 kněží na 21 farnostech a 20 filiálních obcích. 10 kněží je mimo pastoraci – na odpočinku. V roce 2008 byla založen Řeckokatolická charita, která se věnuje hlavně práci s migranty, zejména z Ukrajiny, a mládeži (výuka češtiny pro děti a mládež, letní tábory atd.).

* **Zájemce o kulturně poznávací zájezd na Zakarpatí** (Podkarpatskou Rus) vyzýváme, aby se nám přihlásili (na e-mailovou adresu SPPR, prostřednictvím webu či poštou – Společnost přátel Podkarpatské Rusi, Dům národnostních menšin, Vocelova 3, 12000 Praha 2). Uvažujeme o uskutečnění zájezdu; vyzvala nás

k tomu i valná hromada SPPR. Musíme však k tomu znát počet reálných zájemců. Mělo by jich být tolik, aby zaplnili autobus, tedy cca 35 lidí). Prosíme, ozvěte se nám co nejdříve!

* **Skejušan úspěšně vystoupil** letos na jaře na Staroměstském náměstí v Praze s hodinovým velikonočním programem. S nemenším zájmem bylo přijato i účinkování souboru na Miss Etnikum v Chomutově, který letos po prvé pořádal výbor národnostních menšin. Podnětná akce se pro velký úspěch bude v příštích letech patrně opakovat.

* **10 let existence oslavil časopis Exarchát**, který vydává Apoštolský exarchát řeckokatolické církve v ČR. „Cílem časopisu není jen povzbuzovat, informovat a formovat naše věřící, ale i zachovat pro budoucí generace svědectví o tom, jak jsme se snažili žít...“, píše v jubilejním článku Vladyka Ladislav Hučko. „Uvědomujeme si, že v dnešní době především mladí lidé komu-

nikují přes modernější prostředky, než je tištěné slovo, ale má něco, co moderní prostředky už tak nemají: je přehlednější, přístupnější a déle i bezpečně uchovává informace.“ Domníváme se, že to platí i pro jiná tištěná média...

* **Mirotín a Český Háj** – tak nazval Lubomír Sazeček svou útlou knížku pojednávající o českých vesnicích na Volyni a volyňských Čechách. Autor, syn volyňského Čecha, problematiku důvěrně zná; angažoval se mj. v pomoci potomkům Čechů žijícím na Ukrajině při jejich snaze o přesídlení do Česka, spolupracoval na tvorbě dokumentárního filmu ČT o volyňských Čechách. Svou studii, na níž je sympatický osobní přístup (emocionální zaujetí, spousta vykřičníků v textu aj.), začíná příčinami a historií příchodu Čechů na Ukrajinu, poté se věnuje příběhům dvou volyňských obcí a jejich obyvatel. Dovádí je od 19. století přes druhou světovou válku až k současnosti. **red**

Родный край

Додаток до новинки Podkarpatská Rus

Не люб свій народ
зато, же в славный,
але зато, же в твій.

Александр Духовный

Рік Адолфа Добрянського

У Прішові 2-го априля 2016-го року проходило вже 18-те засідання Округлого стола Русинів Словенська (ОСРС). В рамках програму засідання було обговоріня і 200-річного юбілею од народжіння народного будителя Адолфа Добрянського, котрый собі Русини приносять у 2017-ім році. Із нагоди того юбілею ОСРС вирішив выголосити рік 2017 за Рік Адолфа Добрянського.

Хто був Адолф Добрянський

О Добрянськым бы ся дало писати много окремых статей, но припомьяне собі холем основны факты. Адолф Добрянський - політік, ведуча особность русиньского народного возроджіння, народив ся 19-го децембра 1817-го р. у Рудьлові, окрес Вранов над Топльов, в родині греко-католицького священника. Штудовав на гімназії в Левочі, Рожняві, Мішковиці, докінчив в Левочі. Філософію штудовав в Кошыцах, право в Егері. У рр. 1836 – 40 штудовав на Баньській і технічній академії в Баньській Шавніці, у р. 1847 абсолвовав Высоке технічне інжінірське учіння у Відню. В 50-ых роках 19-го столітя го выбрали за депутата до Угорьского сейму за Вышне Угорьско. Там заставав права русиньского і словацького народів. Маляры го пронаслідовали і zorganizовали на нього і невдаренный атентат. Быв співоснователем Матиці словенської у 1863-ім році. Вдяка його думці выникать у р. 1865 у Прішові Общество Йоана Крестителя. Потім одходить до Чертіжного, де учить людей обрабляти землю, скінити і садити у саді стромы. На конце свого жывота пішов примушено за своїх дітков до Інсбрука, де му наказали, жебы ся не мішав до славянських справ. Не міг одыйти з міста, ани прийти навщівы без повоління. В Інсбруку Адолф Добрянський 19-го марца 1901-го р. вмерать і його тіло с перенесене до Чертіжного на Лабріціні, де є і похований.

Треба підкреслити: В октобрі 1849-го року до Відня приутовала делегация прішівських Русинів на челі з Добрянськым. 19-го октобра 1849 р. зреалізовала авдєнцію у цісаря Франтішка Йоозефа I. Делегация передала цісарьови Меморандум - Памятник Русинов Угорьских, автором котрого був Добрянський. Кінцом октобра був установленый першым референтом і ведучым канцеларій головного адміністрактора новозрядженого Ужгородьского округу. Такой зачав реалізовати прорусиньскы крокы. У містах нарядив нагородити малярскы написы триязычннма русиньско-малярсько-німецькыма і спробовав завести урядный русиньський язык. 28-го марца 1850 р. був Ужгородьський округ зрушений на основі рішіня міністра Баха о ліквідації цивільных округів в Угорьску. Тото была катастрофа про русиньський рух, котрый ся в тім часі родив.

Од веокочіння дому ку выголошіню рока

Першым імпульзом ку тому, же ОСРС наконець выголосив Рік Адолфа Добрянського, была вість о тім, же його родный дім, котрый є маестком Греко-католицькой церкви, може быти збураный. В половині фебурара 2016-го року ОСРС інформовав Петер Добрянський, же Греко-католицька парафія в Рудьлові zorganizовала анкету односно старой фары, значить родного дому Добрянського. В анкеті містный парох Петер Ольшавський своїм

вірників ословив з вопросом, який є їх погляд на будинок старой фары. Першым вопросом было, ці ся має будинок старой фары збурати. Кідь гей, віруючи мали одповісти, чом. Другым вопросом было, ці ся мать стара фара оправити. Покля суть віруючи того погляду, мали одповісти, як порішынти фінанції на тоту оправу, і на які цілі бы потім мала будова служыти.

В тім, што зо старов фаров, мали Русины ясно. В будові бы ся істо мала зробити памятна ізба, котра бы была присвячена жывоту того великого будителя. Далше може служыти і містній парафії. Но потрібне было дати якусь понуку і доїднати ся з містным парохом.

Зато проходила далша стріча представителів ОСРС 1-го априля 2016-го р. в Рудьлові із містным парохом. Священник був радый, же делегация пришла, потішыв ся із пропозицій того, як бы ся стара фара могла в будучности хосновати і так само повів, же і він бы знав хосновати просторы про свою молодеж, бо тепер такы просторы парафія не має. Навеце був радый, же ОСРС пришов із конкретннма пропозиціям з котрых фондів бы ся дали жагати грошы, котры бы забезпечили цілкову реконштрукцію старой камяной фары, на котрій є докінця памятна табла од Матиці Словенської присвячена Добрянському.

Несподіваном про представителів ОСРС была інформація, же стару фару не хотів буряти парох, як ся шегтало довгий час, але домашні люди, котры днесь голосять ся ку Словакам, не мають інтерес о особу славного родака, до старой фары не хотять давати грошы і в анкеті, котру собі вымусили, переважна векшына голосовала за збураня.

О тім вшыткым были членове ОСРС інформованы на засіданні 2-го априля а і на основі того, же треба зробиити вшытко про веокочіння фары, наведе кідь ся ближкыт такый вызначный юбілей, выголосив ОСРС рік 2017 за Рік Адолфа Добрянського.

Дати о собі знати

ОСРС, окрім того, же хоче быти напамітннм коло веокочіння про Русинів вызначной історічній будовы, выголосіньом Рока Адолфа Добрянського слідует і далшы цілі. Вже восени хоче презідія представити лого юбілейного року, ку котрому буде і пресова справа. Лого бы мало быти лицьом 2017-го року. Буде доступне вшыткым, котры організують русиньскы культурно-сполоченьскы, освітні ці науковы події, або выдавають русиньську періодічну, неперіодічну або електронічну пресу. ОСРС так хоче досягнути, жебы досправды вшытко, што ся буде робити в році 2017, несло ся в духу Добрянського.

Окрім того, же сам ОСРС має інтерес в р. 2017 приготувити збірник о Добрянськым, події в роднім Рудьлові і в Чертіжнім, де є будитель похороненый, ОСРС хоче штонайвече пропаговати Рік Адолфа Добрянського і в словацьких медіях. Русины так о собі хотять дати знати. Внутрі своійой комуніты, но жаганыт сїгналы і майорітній сполочннсты. Причїны суть барз прозаїчнны.

Роком 2017 вступиме до другой половины 10-літїя міджі двома переписамы насеління. Покля русиньскы організації не будуть комуніковати із русиньськым жытельством, покля о собі не будуть давати знати сістематічно, покля не будуть

сістематічно підкресльовати, же ту суть, же не є ганьбов голосити ся ку свому народу, языку, же Русины мають вызначных людей і зохабити ся то знова лем на кампаш, котра буде максімально рік перед переписом, із результатів можуть быти Русины немילו заскочены. Асіміляція є природный процес, котрый не мож обійти. Но дасть ся штонайвече спомальовати. Лемже то ся не буде дарити, покля не буде сістематічна комунікація з людми, комунікація в медіях (головно тых цілодержавных) – треба дати о собі знати, што може многым людям допомочі одповісти собі на простый, но много раз про дакотрых аж філозофічннй, а істо екзістенціалннй вопрос - хто єм. І на то буде добрый тот рік. Уж перша пресова справа о выголошіню была публікована в майже вшыткых впливннх агентурах і газетах на Словакїі, люди реаговали.

Но а є ту і потреба дати о собі знати Словакам. Доднесь не є Добрянський, який докінця основав Матицю Словенську, котрый войовав як першый посланець і за права Словаків, в жадных учебниках на Словакїі. Не суть там ани далшы вызначны Русины. Рік Адолфа Добрянського є средством того, жебы і завдякы медіальной пропагации могли Русины на Словакїі одкрыти і такы теми в ціло-сполоченьскій діскузі. І жебы припомнучи Словакам, же они на тоты теріторії не впали з неба, же ту довгы столітя жыють, же і они будовали тот край, де выникла Чехословацька републіка, де є і днєшня Словакїя, і доднесь тот край будують і збогачують го ведно з майорітннм народом і далшыма меншынами. В дусній атмосфері наростаючого націоналізму в Европі є то може днесь омного веце потрібннше, як хоцьколи за остатні десятилітїя.

Рік вшыткых Русинів

Хоць юбілейный рік був выголошений Русинами на Словакїі, думам собі, же спомнучи причїны, як самый юбілей, комунікація внутрі комуніты потрібна про далшы перенисы насеління, але і комунікація нашой екзістенції і історічній ролі про майорітне жытельство, суть вопросом і Русинів в далшых державах, головно природного регіону Карпатської Русі. Зато думам, же бы не было на шкodu, кебы тот рік прийли і пропаговали і русиньскы комуніты мімо Словакїі, жебы то був Рік Адолфа Добрянського вшыткых Русинів. Міні-мално, кідь уж нич інше, Русины бы вказали свою єдність - єдність єдного нероздільного народа.

ПЕТРО МЕДВІДЬ

Rachovský rodák v Houstonu

Dostal se mi do ruky článek v příloze Hospodářských novin Echo (je to mimochodem velmi zajímavá příloha-časopis, vycházející jednou týdně). Ke svému úžasu jsem se tam dočetla o světově proslulém lékaři – epidemiologovi Ervinu Adamovi narozeném v Rachově. Jako rachovský Žid se zázračně zachránil před smrtí, po válce vystudoval a věnoval se medicíně a vědeckému bádání.

Rachov je moje rodné město. Potěšilo mě, že jsem v novinách našla i hezký a typický obrázek Rachova zobrazující vory na Tise.

Dnes je mému slavnému krajanu a vědci 93 let, žije v Houstonu. Napadlo mě, že by byl zajímavý pro náš časopis Podkarpatská Rus. Odkaz na článek vám posílám, posuďte sami, že stojí za to, abychom si tuto vynikající osobnost připomněli.

Text má krásný název Musíme si přece pomáhat, v samém závěru článku se čtenář dozví, proč jej autor tak pojmenoval.

Zdeňka Korbelová

(Děkujeme naší čtenarce paní Korbelové za upozornění. Jak si čtenáři patrně všimli na str. 7 tohoto čísla, podnět jsme využili a otiškujeme alespoň stručný portrét lékaře a humanisty Ervina Adama. red.)

Dokumentární fotografie ze života imigrantů do ČSR

Dovolu, abych vás oslovil jako jeden z autorů připravované publikace pro žáky středních škol. Učebnice, jejíž přípravy právě finišují, se bude věnovat fenoménům jako migrace, integrace, začleňování atd.

Moje kapitola pojednává mj. o imigraci a vnitřní migraci v rámci ČSR po druhé světové válce. Vydavatel mě oslovil, zda bych nemohl pro tuto kapitulu získat nějaké dobové fotografie. Protože sám takovými nedisponuji, obracím se na vás jako na organizaci, která sdružuje i rusínskou zastupce národnostní menšiny.

Nemáte prosím ve svých archivech dobové fotografie, které by se jakkoliv vázaly k migraci příslušníků vaší menšiny do/uvnitř ČSR, či by se týkaly osidlování pohraničí, a tak podobně? Nevíte o lidech, kteří takové obrazové dokumenty vlastní?

Velice by nám pomohlo, kdybyste je byli ochotni poskytnout pro účely naší publikace, vydavatel je ochotný za jejich propůjčení i zaplatit, podmínky by si už domluvil sám.

Vladislav Günter

ředitel, Centrum pro integraci cizinců, o.p.s.

Hledám spolužáka Milana Kalinu

Ozve se mi spolužák z Užhorodu - Radvanky Milan Kalina?

Jan Roman, Brno

Co takhle nové vydání kuchařky?

Kuchařská kniha *Prostřeno na Podkarpatské Rusi* mě dobře naladila – to já vždycky, když je pěkně prostřeno – a taky inspirovala k vlastním kuchařským kreačím. Líbily se mi i doprovodné fotografie, o to víc, že byly nejen pěkné, ale také neobvyklé. Podobné publikace jsou většinou doprovázeny snímky popisovaných jídel, ale vy jste zvolili pěkné krajinné fotografie Jiřího Havla. Zkrátka, je to zdařilý ediční počín. A proto si myslím, že by stálo za to jej zopakovat, přesněji

řečeno vydat druhé, rozšířené vydání. Pokud se knížka dobře prodává, určitě to stojí za zvážení. Taky si myslím, že by se našly další rusínské, případně třeba ukrajinské nebo maďarské recepty pokrmů, které se vaří či pečou na Podkarpatské Rusi, o něž by bylo možno knížku doplnit.

Jana Holáňová

Kudy a jak na Zakarpatí?

Poslední dobou ubylo zájezdů na někdejší Podkarpatskou Rus organizovaných cestovkami. Nabídka je malá, zvláště starší člověk si těžko vybere. Je tu samozřejmě možnost individuální turistiky. Myslím tím, že si zájemce sám naplánuje trasu, zakoupí jízdenky na vlak či autobus – a tyto možnosti tu stále jsou – a jede. Je to vhodné hlavně pro skupinu (partu) přátel, která se domluví a společně si určí cíl cesty, spíš víc cílových destinací. Mohli byste na stránkách Podkarpatské Rusi nějakou trasu, nejlépe více variant, doporučit?

Josef Řeřicha

(Je jistě možné si cestu na Podkarpatskou Rus naplánovat a uskutečnit i bez cestovky. A máte pravdu, nejlépe ve skupině, s partou přátel. V tomto čísle našeho časopisu o tom problému, tj. o menší nabídce organizovaných zájezdů, právě píšeme. Zmiňujeme se také o turistce paní Brázdové, která jezdí na Zakarpatí už léta, a bez „jištění“ cestovní kanceláře. A jistě není jediná. Na přání našeho čtenáře se v některém z příštích čísel pokusíme navrhnout osvědčenou trasu, po níž by se mohl individuální turista vydat. Dáme si poradi, třeba právě od paní Brázdové. A zároveň připomínáme, že naše organizace uvažuje o uspořádání kulturně poznávacího zájezdu. red.)

V Praze zněly rytmy podkarpatských vesnických zábav

Letos v červnu vystoupila v Praze na Respekt festivalu originální hudební skupina z podkarpatoruského Nižného Seliště. Říká si Hudaki Village Band. (Hudaki – tak se volávalo na Zakarpatí na hudebníky, Village Band znamená vesnickou kapelu.) První slovo je jméno souboru, druhé vyjadřuje jeho hudební program.

Kapela vznikla před dvanácti lety, brzy zaznamenala úspěch a získala mezinárodní ceny za interpretaci lidové hudby. Členové Hudaki Village Band jsou sice většinou amatéři, ale prošli intenzivní hudební přípravou na někdejší Podkarpatské Rusi, kde se dodnes udržel tradiční způsob života. Čerpají tedy přímo od zdroje. V době politických protestů koncertovali na kyjevském Majdanu obklíčeném policií.

Skupina má dvě zpěvačky a doprovod tvořený houslemi, cimbálem, tahací harmonikou bajan a typickým východoevropským dechovým nástrojem tárogató. Hudebníci pocházejí z městečka Nižné Seliště, ležícího 30 km severně od místa, kde se setkávají hranice tří států – Ukrajiny, Maďarska a Rumunska. Na východ se od-

tud táhnou karpatské hřebeny, které oddělují Ukrajinu od rumunské Transylvánie, štědré studnice hudebních stylů, z níž čerpal i Béla Bartók. Autentická, vnějšími vlivy nedotčená hudba tohoto regionu ale zůstala světu utajená až do příchodu Hudaki Village Band.

Před druhou světovou válkou byl domovským regionem kapely, Podkarpatská Rus, součástí Československa. V průběhu dějin místní kulturu zpestřovaly vedle Rusínů další národnosti menšiny – Romové, Židé, Maďari, Němci. Tento unikátní tavící kotlík je zajímavý i polohou – Nižné Seliště leží v půli cesty mezi ukrajinsko-slovenským pohraničním přechodem Užhorod a karpatským průsmykem Tihuța, kde měl svůj zámek hrabě Dracula.

Dodejme, že koncert Hudaki Village Band nebyl jedinou spojkou mezi českou kulturou a Nižným Selištěm. V moravském městě Blansku stojí dřevěný kostelík, původně postavený v Nižném Selišti roku 1641. Stavba probíhala v době morové epidemie, a teprve po znovuosídlení obce byl kostel dokončen. Když se Podkarpatská Rus stala součástí Československa, stabilizovaná finanční situace umožnila postavit nový kamenný kostel. Starý chátrající kostelík byl tehdy rozebrán a převezen do Blanska. Dodnes se v něm slouží mše, navíc je vyhledáván jako unikátní kulturní památka.

ap